

Milan Hes

Dny strachu

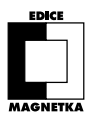
**OSUDY UKRÝVANÝCH ŽIDŮ
NA SLOVENSKU V ČASECH
VLÁDY JOZEFA TISA**

EDICE
MAGNETKA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

PRÁŽSKÁ
VYDAVATELSKÁ
SPOLEČNOST

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Milan Hes

Dny strachu

**OSUDY UKRÝVANÝCH ŽIDŮ NA SLOVENSKU
V ČASECH VLÁDY JOZEFA TISA**

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA
PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST

Ediční rada Edice Magnetka:

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc., (FFUK, Technická univerzita Liberec)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph. D. (Univerzita J. E. Purkyně Ústí nad Labem))

PhDr. Miloslav Martínek, CSc.

JUDr. František Čermák

Copyright © Milan Hes, 2013

Czech edition © Nakladatelství Epoque, s.r.o., 2013

ISBN 978-80-7425-949-4 (e-pub)

ISBN 978-80-7425-950-0 (mobi)

ISBN 978-80-7425-951-7 (pdf)

Obsah

PROLOG	7
KAPITOLA PRVNÍ	
Na Slovensku po slovensky...	9
KAPITOLA DRUHÁ	
Čas transportů (březen 1942–říjen 1942)	36
KAPITOLA TŘETÍ	
Snahy o záchranu	68
KAPITOLA ČTVRTÁ	
Okupace země a židovská otázka	95
EPILOG	128
VÝBĚR Z DOPORUČENÉ LITERATURY	132
O AUTOROVÍ	133

Kniha je věnována památce obětí holocaustu, všem československým občanům, kteří se stali štvanou zvěří v časech rasového násilí. Zároveň chce být alespoň nepatrným pomníkem cti pro ty jedince, kteří se odhodlali riskovat svou bezpečnost a perzekuovaným osobám pomohli.

PROLOG

*„Žiadny vrch neprekrížil cestu
vlakú, čo zo Žiliny išiel na sever.
Žiadne pleso a žiadna rieka
Nevystúpili z brehov, nezaplavili koľajnice
a nížina bola poddajná
a ľúbezne údolia
ľudovražedne zakvitali
plným ornátom.“*

(TUVIA RÜBNER, BÁSEŇ SLOVENSKO)

Dlouhá staletí Židé přispívali ke kultuře střední Evropy. Tak tomu bylo i na Slovensku. S koncem války se však ukázalo, že tradiční sousedství prakticky skončilo. Jen s obtížemi bylo možné navázat na stav, který panoval v časech míru. Situace byla navíc o to komplikovanější, že zločiny proti lidskosti nepáchali jen ti druzí a cizí, nacističtí vrazi, plníci rozkazy brutálních pohlavárů. V řadě případů se na genocidě aktivně podíleli známí, sousedé, obyvatelé stejného města nebo vesnice. Statisticky se sice jednalo o „nepatrnou“ menšinu populace, problém však byl v tom, že zbývající část národa po příliš dlouhý čas mlčela. Aktivní odpor proti zlu holocaustu byl spíše dílem jednotlivců než záležitostí kolektivního odporu.

Dějiny rozlohou nijak velkého Slovenska jsou plné velkých životních dramát. Vůdci země v čele s katolickým knězem Jozefem Tisem si přáli vybudovat „usměvavé Slovensko“, jejich činy však paradoxně vedly k tomu, že téměř 90 tisíc občanů strávilo část svého života v slzách a strachu. Většina z nich nakonec způsobené utrpení nepřežila.

Ozvěna zločinů holocaustu rezonuje ve slovenské společnosti dosud. Masová nezákonnost, dodatečně se opírající o absurdní rasistické právní normy, se ještě s odstupem mnoha desetiletí stává

předmětem účelových dezinterpretací, zamlčování i zcela nepokrytého falšování.

Co bylo příčinou deportací slovenských Židů do vyhlazovacích táborů? Bylo možné tomuto vystěhování, které se rovnalo téměř jistému rozsudku smrti, nějakým způsobem zabránit? Kdo byli Ti, kteří se rozhodli vystoupit z lhostejnosti mlčení a zastat se pronásledovaných? To jsou jen některé z mnoha otázek, na které se tato kniha snaží dát alespoň skromné odpovědi.

Ještě před koncem války se na území Slovenska ukrývalo přibližně 10 000 Židů...

Na Slovensku po slovensky...

„...bude to opět překvapením pro mnohé, když tvrdím, že principy sociální, tlumočené papežskými encyklikami a principy národního socialismu jsou totožné.“

(JOZEF TISO, PROJEV
V POVAŽSKÉ BYSTRICI – 7. ZÁŘÍ 1941)

DOPIS ZOUFALÝCH (KVĚTEN 1942)

Co jsou zač ti, kteří mají potřebu posílat adresátům anonymní dopisy? Co je motivuje k takovému činu? Proč se pod list nepodpíšeš, jak tomu bývá zvykem? Ve většině případů se anonymní pisatelé snaží upozornit na nějakou nepravost. Ne snad proto, aby zjednali ve věci pořádek a spravedlnost, ale častěji z toho důvodu, aby se pomstili, uškodili nebo si jen vylili nahromaděný vztek, který nemají možností jiným způsobem ventilovat. Jen zcela výjimečně se můžeme setkat s tím, že by anonym prosil účtivým způsobem o nějakou laskavost, zdvořile oslovoval toho, komu je dopis určen, a vřele děkoval za čas, který byl jeho psaní ze strany čtenáře věnován. I to je však možné. V čase války, kdy logika běžného života funguje jinak, než tomu bývá v době míru, je asi možné úplně vše.

Konečně si prezident Tiso našel v hektických dnech jara 1942 trochu času na vyřízení osobní korespondence. Když byl v Bratislavě v úřadě, prakticky se kromě státnických záležitostí k ničemu jinému nedostal. V Bánovcích nad Bebravou, kam pravidelně jako kněz zajížděl každou neděli za svými farníky, bylo o poznání klidněji. Na rozdíl od hlavního města zde vládl úplně jiný životní režim. Takový pomalejší, vstřícnější a přátelštější. Jozef Tiso se nechtěl svých povinností kněze vzdát. Byl vůdcem národa, jak ho

oficiálně nazývali, zůstal rovněž duchovním pastýřem. Co na tom, že mu vatikánský chargé d'affaires Giuseppe Burzio v minulosti opakovaně naznačil, že papež Pius XII. není nadšen, když kněz v tak komplikované době zastává významné politické postavení. Tiso dal hned několikrát najevo, že připomínky Říma ke své osobě nebude brát vážně.

Po ranní bohoslužbě, po krátkém zastavení s místními obyvateli, kteří si zvykli na svého oblíbeného duchovního počkat, aby s ním prohodili pár vřelých slov, se Jozef Tiso vrátil na faru k pracovnímu stolu. Začal se pomalu probírat hromádkou asi dvaceti dopisů, které mu pracovník prezidentské kanceláře vytrídil jako listy osobní povahy. Až na jeden se jednalo o pozdravné dopisy, kterých již četl za svou téměř pětadvacetiletou politickou kariéru nespočetné množství. Byl oblíbeným politikem a byl si toho vědom. Dopis, který vzal v neděli 17. května 1942 do svých zavalitých rukou, byl však úplně jiný. Zcela samovolně se vrásky na jeho čele stáhly do výrazu člověka, který se s velkou nedůvěrou až odporem musí dívat na něco, co mu není zcela příjemné.

Velevážený Pane Prezidente, stálo na začátku anonymního psaní. Proti osudu se nedá dělat vůbec nic, ale proti nespravedlnosti se snad na tomto světě najde nějaká náprava, a proto se obracím na Vás s uctivou prosbou, abyste jako vůdce národa, prezident republiky a katolický kněz nedopustil další barbarství a napravil dosavadní, pokud je to ještě ve Vaší moci. Nemusím Vám vykládat, co to znamená, když 16–17letá děvčata, anebo nedospělé chlapce odtrhnou od rodičů, odvečou je do Polska... na neobvyklé, těžké práce. To ještě jde o mladé lidi, kteří většinou mohou pracovat, zejména když, dostanou odpovídající stravu. Proč jsou ale odváženi lidé, kteří jsou práce neschopní? Tak například odveкли z Trebišova jednu vdovu, která měla sedm nebo devět dětí, byla v jiném stavu v osmém měsíci. Všechny její děti byly ještě práce neschopné. Jedná se o mladou vdovu po řezníkovi. Anebo na jakou práci mohou potřebovat pětadvadesátiletého bývalého poštmistra, nebo čtyřiaosmdesátiletého otce jednoho uzenáře, který byl úplně senilní...

Krátké zaklepání na dveře pracovny. Zvedl oči od dopisu a otočil hlavu ke dveřím.

„Prosím, vstupte!“

Byl vlastně rád, že je vyrušen. Nebylo to nijak příjemné čtení. Skutečností bylo, že se mu v minulosti již někteří lidé pokusili ve věci židovských transportů ze Slovenska oponovat. Už několi-krát se na toto téma bavil s ministrem školství Jozefem Sivákem nebo s guvernérem Slovenské národní banky Imrichem Karvašem. Oba se ho snažili přesvědčit o tom, že deportace Židů jsou pro Slovensko absolutně nevýhodné. Nechtěl se však v myšlenkách k těmto ne zcela příjemným rozhovorům vracet. Čeká ho slepičí polévka, pečené jehněčí kolínko a zcela neodolatelné ořechové rohlíčky. Nebude si přece kazit chvíle, které má nadevše rád. Byl na sebe ve všem až důsledně přísný. Plnil si kněžské povinnosti, pracoval dvanáct až čtrnáct hodin denně, byl nejen bývalým profesorem morálky v bohosloveckém semináři, ale především opravdovým křesťanem. Alespoň o tom nikdy nepochyboval. Snad jen v jídle se nedokázal omezit. Byl to ten jediný hřích?

„Pane prezidente, nezlobte se že, Vás ruším, ale již se bude podávat oběd,“ oznámila dobrosrdečná hospodyně, která se starala o chod fary již několik let.

Přece jen ho ten podivný list nenechal klidným. Něčím nedefinovatelným ho přitahoval. Po obědě si vzal s sebou do pracovny zbytek nitranského červeného vína a znovu se pustil do čtení. *V koncentračním táboře v Žilině gardisté berou Židům pyžama, všechno hedvábné ženské prádlo, každou lepší deku, dobré boty, lepší kabáty. Seberou i dětské oblečení. Pokud u někoho najdou kakao nebo čokoládu, tak Žida zbijí. Vždyť, když je ten Žid jako otrok poslaný do tábora nepříteli, a je úplně chudý, ať mu alespoň ten poslední batoh nechají, když už mu ho ministerstvo povolilo odvézt! Už v koncentračních táborech na Slovensku bijí Židy, a to bez sebemenší viny či příčiny. Těm nejstarším Židům mladí gardisté tykají, ačkoli by mohli být jejich vnuci. Mlátí Židy pendrekem, seberou jim peníze, které stejně nezaevidují a nechají si je pro sebe. Když náhodou nějakého Žida z tábora pustí, tak musí podepsat, že mu všechno vrátili zpět.*

Na chvilku odvrátil zrak, aby se ujistil, že ve sklence zbyla ještě trocha vína. Napil se, osušil si rty sněhově bílým kapesníkem, na kterém se utvořila tenká narůžovělá stopa. Znovu se vrátil ke čtení. *Prezidente, přezkoumejte tyto mé údaje a přesvědčte se*

a Židé Vám budou vděční. Náprava je nutná a potřebná, protože denně asi 1000 lidí opouští ve vyrabovaném stavu Slovensko, ale každý z nich dostane jen 350 gramů stravy na den. Prosím o odpuštění, že se nepodepíši, protože to bych musel odjet prvním transportem, pokud bych se podepsal. Za rychlou nápravu Vás Pán Bůh požehná. 11. V. 1942. Vrátil list do obálky a dal ho na hromádku k ostatním. Zdvihl se namáhavě z křesla, vyšel ze dveří pracovny a sešel po schodech dolů do jídelny. Na překrásně zdobené keramice s motivy hroznů zbylo ještě několik posledních kousků voňavého pečiva.

„Čím mohu posloužit, velebnosti,“ zeptala se pozorná hospodyně.

„Oznamte prosím řidiči, ať do hodiny připraví vůz. Je čas se vrátit do Bratislavy.“

Vzpomněl si někdy Jozef Tiso na obsah dopisu, který v neděli 17. května 1942 četl? Již třetí měsíc v řadě odjížděly z dávno už ne zcela „usměvavého Slovenska“ transporty na Východ. Směřovaly do chřtánů vyhlazovacích táborů v lublinském distriktu a také do továrny na smrt v Osvětimi-Birkenau. V březnu 1942 však tragédie slovenských Židů nezačala. Měla svou dlouhou predehru, která se jako smyčka kolem oběti začala stahovat již na počátku října 1938.

PŘED VÁLKOU

Podle sčítání lidu se v roce 1930 na Slovensku hlásilo k židovskému vyznání celkem 137 737 lidí. Z celkového počtu 3589 slovenských vesnic a měst měli Židé své příbytky ve 2262 z nich. Aktivní náboženský život zajišťovalo 167 náboženských obcí, mezi kterými ve 107 obcích převažoval směr ortodoxního judaismu, následovaný liberálnějšími neology. Nejpočetnější komunity se nacházely v Bratislavě (14 900 osob), Košicích (11 000) a Prešově (5000). Relativně vyšší výskyt židovské populace byl na jihu Slovenska a také v jeho východní části, kde žili převážně ortodoxní a zároveň méně majetní Židé.

Vznik Československa přijali Židé na Slovensku s počáteční nedůvěrou. Jen těžko si mohli představit, co jim život v nově vzniklém státě přinese. Historická zkušenost vyvoleného národa vedla

k obezřetnosti. Ukázalo se však, že v tomto případě nebezpečí nehrozí. Mladá demokracie menšiny respektovala, a tak židovská populace brzy přijala Masarykovu republiku za svou. Nejen mezi Židy koloval vtip o panu Kohnovi, který se rozhodl navštívit Karlovy Vary. Za krásného slunečného dne se procházel po kolonádě, oděn v černém obleku, s velkým kloboukem na hlavě a nepřehlédnutelnými pejzy. Zvědavé pohledy kolemjdoucích se množily, až to začalo panu Kohnovi být nepříjemné. Nevydržel, otočil se za starší dvojicí, která ho před chvilkou s údivem ve tváři minula, a nahlas se zeptal, zda ještě neviděli Čechoslováka.

S odstupem mnoha let pamětníci hodnotí soužití Židů a Slováků jako celkem přátelské a bezproblémové. *Přátelství s jinými náboženstvími, to bylo celkem přirozené. Měli jsme kamarády, děvčata chodila s křesťanskými chlapci, existovala smíšená manželství a myslím, že vztah byl tak přirozený, jaký by mezi mladými lidmi měl být. V městech, městečkách i vesnicích jsme žili úplně všichni stejně. V tom nebyl rozdíl, ať se šlo na zábavu, jelo se na výlet nebo se šlo na návštěvu. Nikdy jsem necítila, že by existoval nějaký rozdíl mezi Židy a Nežidy. Většina populace dokázala menšinu nejen tolerovat, ale také jí poskytnout šanci, aby se mohla uplatnit stejně jako ostatní. Dvě skupiny obyvatelstva žily odděleně od sebe, ale panovaly mezi nimi úzké kontakty. To znamená, že Židé si žili svým způsobem, každý obyvatel Topolčan, křesťan, znal židovské svátky, znal židovské zvyky. Byli lidé, křesťané, kteří četli hebrejské svaté písmo, kteří u Židů pracovali, a díky tomu se to také naučili. Samozřejmě první, kdo si koupil židovský kalendář, byl měšťanosta, tedy primátor města, který byl za mých časů a ještě za první československé republiky člen Hlinkovy slovenské lidové strany. První si šel koupit židovský kalendář, aby pánbůh chraň nějaká akce, kterou město pořádalo, nepřipadla na židovský svátek. Neboť to by potom Židé nepřišli. A nějaká zábava, nějaký ples bez Židů, to se říkalo v Topolčanech, to je jako svatba bez muziky. Je typické, že starostou byl obvykle člen Hlinkovy slovenské lidové strany a jeho zástupcem Žid. Takže v tom čase, řekl bych, tato dvě etnika v Topolčanech spolu velmi pěkně vycházela.*

Prezident Tomáš Garrigue Masaryk mohl být spokojen. Zdálo se, že stín antisemitismu, který na přelomu 19. a 20. století dosedl jako černý mrak nad střední Evropu, odplul někam hodně daleko.

Jen někteří pamětníci si v Čechách vzpomněli na trapnou aféru s Židem Leopoldem Hilsnerem, který byl obžalován z rituální vraždy Anežky Hružové.

Již téměř nikdo si na Slovensku nepamatoval léta 1882 a 1883, kdy bylo možné cestou po ulicích Bratislavy a Trnavy míjet plakáty s výzvou: *Do toho, bratři, křesťané, na židy! Nebudeme dále trpět jářmo! Vezměte sekeru, kosu a přijďte nám na pomoc!* Dávno byly zapomenuty dopisy, v kterých bylo v červnu 1882 bratislavským Židům pod pohrůžkou zabití nakázáno, aby si urychleně zabalili a opustili město. Hned první déšť smyl ze dveří židovských obchodů, kaváren a restaurací křídou nakreslené šibenice a dýky. Bylo to přece tak dávno, stalo se to ještě za staříckého Rakouska-Uherska...

DOPADY MNICHOVA (ZÁŘÍ-ŘÍJEN 1938)

Bylo září 1938 a nad Evropou se po krátkých dvaceti letech opět vznášela hrozba války. Vlastně se tehdy na starém kontinentě bojovalo, i když „jen“ ve vzdáleném Španělsku. Napětí stoupalo a nad Československem se začala stahovat černá mračna. Masarykova demokratická republika měla před sebou poslední měsíc života.

Psalo se 19. září 1938, když vedení Hlinkovy slovenské lidové strany zveřejnilo rezoluci, ve které požadovalo samosprávné postavení Slovenska. Horší čas na politický nátlak si Jozef Tiso vybrat nemohl. Logika věci velela táhnout za jeden provaz. Země byla v ohrožení a jednoty bylo třeba víc než jindy.

„Je to vlastně záležitost Čechů. Ať se s Němci vyrovnají sami,“ zaznívalo ze Slovenska stále častěji.

Pražská vláda rezignovaně souhlasila s diktátem velmocí. Trpně přijala závěry Mnichovské konference a s obrovskou bolestí zahájila nezbytné přípravy na odstoupení pohraničí. Demokracie ve střední Evropě definitivně zemřela. Poslední ostrůvek práva se potopil v moři narůstající agrese. Následující „druhá republika“, jež existovala od 1. října 1938 do 14. března 1939, byla politickou křehčí zmírajícího státu, naivní snahou Hitlerovi vyhovět, souborem ústupků z demokratických principů i nástupišťem státem organizovaného antisemitismu. Nové Česko-slovenské republiky vyměřil Adolf Hitler pouhých 167 dnů existence.

Události nabraly rychlý spád hned na počátku října. Nastalou situaci slovenští politici kolem Jozefa Tisa vnímali jako obrovskou výhodu. Nadešla vhodná chvíle. Čtvrtého října 1938 předali slovenští luďáci vládě rozhodný požadavek. Do 24 hodin chceme autonomii Slovenska! Ještě téhož dne přijeli do Žiliny první delegáti Hlinkovy slovenské lidové strany. Politici se pomalu sjížděli do města, v kterém se o téměř dvacet let dříve začaly psát dějiny společného státu Čechů a Slováků. Tehdy v listopadu 1918 zde začal působit jako pověřený ministr s plnou mocí pro správu Slovenska doktor Vavro Šrobár. Nyní však panoval jiný čas. V soužití národů Česko – Slovenska se chystal radikální řez.

VYHLÁŠENÍ AUTONOMIE (6. ŘÍJNA 1938)

O den později 5. října 1938 byl již ve městě přítomen kompletní výkonný výbor HSĽS, kterému nesměle sekundovali reprezentanti dalších na Slovensku působících politických subjektů. Zpráva, že abdikoval prezident Beneš, byla přijata u většiny zasedajících s velkým nadšením.

„Hotový dar z nebes. Beneš již nemůže do ničeho mluvit!“

Ti nejradikálnější již mysleli o nějaký ten den dopředu. Autonomií to neskončí! Samostatné Slovensko! Nebylo jednoduché zchladit bouřlivé hlavy, ale jednání přece jen pokračovalo dále. Přítomní delegáti se nakonec dohodli a 6. října 1938 v neoklasicistním Katolickém domě v Žilině uzavřeli dohodu, následkem které vznikla první slovenská vláda. Autonomie Bratislavy v rámci ČSR se stala skutečností. Katolický kněz Jozef Tiso se stal prvním slovenským premiérem.

Nebyl to však jediný dokument, který byl tehdy v Žilině přijat. Slovensko se mělo podle luďáků očistit, mělo se stát lepším, mělo se vyvarovat chyb, jimž se podle Jozefa Tisa nedokázala ubránit labilní demokracie. Když byl po úplném dokončení *Manifest slovenského národa* v jednom ze salónků Katolického domu nahlas předčítán, zmocnila se přítomných mužů nálada více než slavnostní. Vždyť to byl důvod k oslavě. To podstatné, na co luďáci stále častěji od konání stranického sjezdu v Piešťanech v roce 1936 upozorňovali, se konečně ocitlo černé na bílém.

„Židé jsou hrozbou!“

Ať to celý svět vidí, že i autonomní Slovensko pochopilo, jak důležité je *setrvat po boku národů bojujících proti marxisticko-židovské ideologii rozvratu a násilí*.

Na vyhlášení autonomie si dobře vzpomínám. To bylo v Žilině v Katolickém domě, možná 10 minut chůze od domu, kde jsme bydleli. Když jsem viděl Tisa a ty další, kteří tam vyhlásili autonomii na tom balkóně, tak mi zamrazilo. (...) Vyšli na balkón. Dole stála spousta lidí, kteří to freneticky přijímali, freneticky to jako oslavovali, že konečně budeme mít od těch Čechů pokoj, a Slovensko Slováckům, a Palestina Židákům, a Češi do ženského pohlavního orgánu, vzpomínal na okamžiky zlomu v dějinách politického vývoje Slovenska pamětník S. T.

Nejen v Žilině, v samotném centru tehdejšího dění, ale také v dalších slovenských obcích vnímali Židé se zvýšenou citlivostí momenty, kdy se narodila pět měsíců trvající autonomie Slovenské krajiny. *Mé první vzpomínky na to, že došlo k něčemu strašnému, začaly 6. října 1938, když vznikla autonomie a v noci k nám přišli ti aktivní luďáci a chtěli, aby se do rána vytiskly plakáty v naší tiskárně o tom, že vznikl slovenský stát. Nedlouho po této události přijel do Topolčan řečnit Ďurčanský, Ferdinand Ďurčanský, který mluvil z balkonu městského domu a promluvil ke shromážděnému davu: „Podívejte se, tohle všechno jsou židovské obchody, tady všude žijí Židé, tohle všechno bude vaše.“*

LOAJALITA ŽIDŮ

Představitelé židovské minority na Slovensku se nevzdávali. Možná se domnívali, že rétorika ministra Ďurčanského byla jen populistickým výlevem určeným masám. Doktor Ďurčanský byl přece vzdělaný právník, profesor bratislavské univerzity. Nějak se s ním a dalšími představiteli režimu jistě domluví. Tak už to v politice chodívá.

Vedení Židovské strany i Sjednocené socialisticko-sionistické strany dělnické se rozhodla na nic nečekat. Obě politická uskupení, která zastupovala na Slovensku zájmy Židů, vyjádřila bezvýhradnou podporu novému režimu. Následovala další a další prohlášení, která krátce po vyhlášení autonomie plnila stránky Židovských novin. V *Manifestu Židům*, jenž rekapituloval dosavadní

snahy židovské politické reprezentace na Slovensku, bylo mimo jiné uvedeno: *Uskutečnil se dávný sen národa slovenského o autonomii. Slovenské židovstvo přivítalo tento akt spontánními projevy loajality. Ujistili jsme vládu slovenskou, že jsme ochotní upřímně spolupracovat na zvelebování državy slovenské a že upřímně chceme pomáhat při spravedlivém rozdělení všech problémů. Dáváme své síly do služeb Slovenské krajiny a tohoto státu, neboť chceme jejich zdárný vývoj a úspěch.*

Ještě dále se odhodlali ve svém prohlášení zajít žilínští Židé. Mohli na vlastní oči vidět akt vyhlášení autonomie, mohli na vlastní uši slyšet Tisův projev o tom, že Slovensko se rozhodně postaví proti židovské ideologii. Zareagovali tedy bleskově a místnímu Slovenskému národnímu výboru napsali: *Zodpovědní zástupci slovenského židovstva hned v prvních dnech fungování slovenské vlády ... tlumočili jeho Excelenci předsedovi slovenské vlády, Drovi Tisovi bezvýhradnou oddanost, poslušnost a pohotovost k činnorodé práci celého slovenského židovstva. V tomto duchu a s tímto předsevzetím se obracíme i my všichni slovenští židé města Žiliny k vysoko ctěnému Národnímu výboru a na základě jednomyslného usnesení, předkládáme tuto rezoluci: Stojíce na podstatě pozitivního náboženství, na základech občanského světonázoru, zatracujeme a odmítáme marxismus každého druhu, ať už se jedná o bolševismus, nebo jde o marxistický socialismus, anebo jakýkoliv internacionalismus. Odmítáme svobodné zednářství, anebo jakýkoliv jiný společenský a politický proud, který se úplně neshoduje s ideologií slovenské vlády. Bezvýhradně vylučujeme z našich řad ty, kteří se úplně a nekompromisně neoddávají službě slovenské státnosti.*

Zajímala představitele slovenské politiky takováto prohlášení? Četl je vůbec někdo? Slovenský autonomní režim se rozhodl vydat cestou čechofobie a otevřeného antisemitismu. Ani tisíce podobných rezolucí, jako byla ta ze Žiliny, nemohly na názorech lidí nic změnit. Ostatně již v listopadu 1938 slovenská autonomní vláda existenci židovských politických stran zakázala. Pro židovskou menšinu bylo dění, jež následovalo po vyhlášení autonomie šokem, pro Čechy žijící na Slovensku šlo o nepochopitelný krok, který komplikoval již tak obtížnou situaci, v níž se republika ocitla.

PO VYHLÁŠENÍ AUTONOMIE

Podle sčítání lidu bylo k 31. prosinci 1938 na Slovensku evidováno celkem 2 709 000 obyvatel, z nichž bylo 2 291 000 (84,56%) Slováků. Menšiny se slovenská vláda v čele s Jozefem Tisem rozhodla rozdělit do dvou skupin. V případě první se jednalo o ty, kterým režim garantoval důstojnou existenci. Ústy premiéra Tisa bylo přislíbeno, že slovenský národ bude svou suverenitu uplatňovat *se stálým zřetelem na přirozená, kulturní a hospodářská práva svých jinonárodních občanů, Rusínů, Němců, Maďarů, kterým zajistíme podmínky jejich národního života*. Jak se však chovat k těm zbývajícím minoritám? Přece jen mezi ně patřilo nemalé množství lidí.

Konkrétně se jednalo o 29 928 osob (1,11%), které se přihlásily k židovské národnosti. K judaismu jako náboženství se ovšem hlásilo nepoměrně více lidí. Šlo o 87 487 věřících. Již 9. března 1937 představil v pražském parlamentu s velkým pokřikem a zuřivou gestikulací vlastní řešení židovské otázky luďácký zákonodárce Karol Sidor. Pozdější první ministr vnitra Slovenského státu a také velvyslanec ve Vatikánu devatenáct měsíců před vyhlášením autonomie na adresu Židů vzkázal: *Ať se odstěhují do Palestiny a Birobidžanu!* Nijak se ideolog a publicista Sidor nenamáhal vysvětlováním, proč by tito českoslovenští občané měli nedobrovolně odjet na tehdy velmi neklidné území Palestiny, kde v roce 1936 vzplanulo velké arabské povstání. Už vůbec neobjasnil, jak by si představoval vystěhování Židů do ruského Birobidžanu na jižní Sibiři. Většina tehdejších Sidorových kolegů z poslaneckých lavic na výrok brzy zapomněla. Jeho autor však nikoliv. Na konci ledna 1939, na půdě nově vzniklého sněmu Slovenské krajiny, do kterého v prosinci 1938 žádný Žid na jednotné volební listině kandidovat nesměl, Karol Sidor vítězoslavně prohlásil: *Tomuto parlamentu náleží úkol přijmout zákony, kterými se vyřeší otázka židovská a otázka česká na Slovensku*.

Další problémovou skupinou se z hlediska luďácké politiky stali Romové, kterých tehdy na Slovensku žilo 27 000 (0,98%). Nebylo to velké množství ani nezastávali významné hospodářské posty, a v očích luďáků tak nepředstavovali aktuální hrozbu. Novému režimu však vadili zejména Češi. Soužití s 93 688 Čechy (3,46%),

kteří překáželi tím, že zabírali kvalifikovaná pracovní místa rodilým Slovákům, bylo novému režimu trnem v oku. Již na konci října 1938 Jozef Tiso jako „zkušený znalec“ duše národa prohlásil: *Držím svou ruku na tepně národa a vím, co jej pohání, a vím, co v něm dříme, vím, jak si přál svižnější, junáctější vývoj české a židovské otázky.* Při vši té narůstající mizérii bylo Čechům na Slovensku jasné alespoň to, že se budou moci vrátit do svých domovských obcí v Čechách, na Moravě či ve Slezsku. Co se však stane se Židy a Cikány? Pro ně byl odchod do „bezpečí“ mnohem komplikovanější.

DO BOJE PROTI ŽIDŮM! (PODZIM 1938–ZIMA 1939)

Konečně si budeme na Slovensku vládnout sami! Dost bylo vykořisťování, kterého se na slovenském lidu, dopouštěli Češi a Židé, hlásal vládní deník *Slovák*. Brzy se v podobném duchu připojila také další periodika, hnaná do štvavé kampaně nově založeným Úřadem propagandy, v jehož čele stál radikální antisemita a pozdější ministr vnitra Slovenského státu Alexandr Mach. Bylo jen otázkou času, kdy se nenávisť sršící z novinových titulků a rozhlasového vysílání přetaví v řádění davu, který byl do „spravedlivého boje“ mnohokrát veden uniformovanými příslušníky Hlinkovy gardy.

Prakticky ve všech slovenských městech se po vyhlášení autonomie konaly protizidovské demonstrace. *Oznamujeme, že v noci na 13. října 1938 dosud nezjištění pachatelé vytloukli kameny okna židovským obyvatelům v obci Turany (okres Turč. Sv. Martin a to: řezníkovi Moricovi Kukovi byly rozbity 4 tabule v oknech, Gejzovi Pollakovi byla vytlučena jedna okenní tabule, obchodníkovi Viliamu Singerovi byla rovněž vytlučena jedna tabule okenního skla. Kromě toho bylo v oknech židovské synagogy vytlučeno až patnáct tabulí skla, hlásili nadřízenému orgánu četníci ze Sučan.*

Docházelo k rabování, schylovalo se k fyzickým útokům. Pokud se Židé setkali „jen“ s akty verbální agrese, pak mohli hovořit o štěstí. Byla malována protizidovská hesla na zdi domů. *Oznamujeme, že v noci z 24. na 25. listopadu 1938 byly v několika ulicích Nitry na židovských domech a obchodech namalovány černou barvou protizidovské nápisy, které zněly: Pozor Žide Sidor jde, Pozor Žide Adolf jde, Židé ven, Židáci do Palestiny a další podobné nápisy. Tyto nápisy byly namalovány nejvíce v Ďurčanského a Párovské*

ulici, kde byl pomalován takřka každý dům a každá okenní tabule, konstatovalo hlášení nitranských četníků.

Tiskly se antisemitské plakáty. Rychlostí blesku, se záměrem dát Židům jasně najevo, kdo je na Slovensku doopravdy pánem, byly vylepovány na všech možných i nemožných místech. V již citovaném dokumentu, který byl sepsán na četnické stanici v Nitře, je uvedeno: *V noci z 25. na 26. listopadu 1938 byly vylepovány ve všech ulicích v Nitře na židovských obchodech plakáty a nálepky s výzvou: To je židák! Fúj! Tady nenakupuj! Podle zjištění a sdělení místní policie je šíření této výzvy dílem členů Hlinkovy gardy a městská policie má proti nim nařízeno nezasahovat. Výzvy k bojkotům židovských obchodů prakticky kopírovaly osvědčený nacistický vzor. Dne 30. ledna 1939 dopoledne vykonávali někteří uniformovaní příslušníci Hlinkovy gardy svévolnou ostrahu před židovskými obchody v Novém Městě nad Váhem a zjišťovali, kdo z křesťanských obyvatel chodí k Židům nakupovat. Místy také bránili obyvatelstvu ve vstupu do židovských obchodů, což vyvolalo u Židů velký strach a rozrušení. Když nestačily veřejné urážky, došlo na adresné rozesílání výhružných anonymních dopisů.*

Co si asi mohli myslet Židé z východoslovenského Spišského Podhradí, když jim bylo poštou doručeno neofrankované psaní s následujícím obsahem: *No soudruhu, pakuj se už pomalu do Palestiny, protože do tří dnů nejpozději se musíš z Podhradí vystěhovat. Gój už nemůže vydržet ten tvůj židovský smrad. Servus v Palestině. Spolek Slováků proti židákům.*

Bezespору smutným vrcholem protizidovských vystoupení po vyhlášení autonomie byly pogromy, během kterých již napadeným skutečně začínalo jít o holý život. Vypuknutí hromadných násilných akcí lze doložit hned na několika místech tehdejší Slovenské krajiny. Například v Trnavě již 7. října 1938 uspořádali radikálové průvod městem. Ozývalo se skandování antisemitských hesel, byla vytloukána okna židovských obydlí. To však byl teprve začátek. Z 9. na 10. listopadu 1938 proběhla Německem, anšlusem připoutaným Rakouskem a také čerstvě uloupenými Sudety vlna násilí dodnes připomínaná jako Křišťálová noc. Rozsah říšského pogromu, který zorganizovali příslušníci jednotek SA, svou velikostí fascinoval obdivovatele nacistů z řad Hlinkovy gardy.